

De uskyldige, voksne og barn, taper rettsaker fordi sakkyndige ikke har avslørt det falske spillet og glemmer å uttrykke en tvil om hva som er den egentlige virkeligheten, skriver Viten-forfatteren. FOTO: NTB scanpix (illustrasjon)

Sikker i sin sak?

En særskilt utfordring møter sakkyndige, for eksempel i barnefordelingssaker, når de ene parten utviser manipulerende adferd. Usikkerhetsfaktorene er oftest fraværende i sakkyndiges drøftelser.

Viten Grethe Nordhelle psykolog og advokat

Oppdatert: 15.apr. 2014 12:52

Læ

Gjennom 30 år har jeg fra ulike profesjonelle vinkler studert sakkyndigutredninger, særlig i barnefordelingssaker. Erfaringene har ført til at jeg vil påstå at det er systemsvikt i hvordan rettssystemet fungerer.

Det svikter på flere områder.

Tro og feilkilder

For det første har dommere for stor tro på sakkyndiges betydning for sakens utfall. Denne troen fører til at dommere nedtoner vekten av andre vitneutsagn, og også at de er mindre villige til å føre vitner. Tar den sakkyndige feil, blir dommen også feil. Tiden er moden for at dommere tar et større ansvar for saken og reduserer den sakkyndiges innflytelse.

Den sakkyndige får ofte en autoritet som truer rettssikkerheten.

For det annet er det for mange feilkilder i sakkyndiges utredninger. Det er et meget krevende arbeid å si noe fornuftig, som

man kan være sikker på, om parter i rettssystemet. Vi må ikke glemme at observasjonene sakkyndige bygger sin utredning på skjer i en begrenset tidsperiode. Hva som har skjedd før og hva som kommer til å skje i fremtiden, er ikke mulig å svare sikkert på.

Dommen skal gjelde hva som er best i fremtiden, og den blir basert på opplysninger fra fortiden. Når sakkyndige trekker konklusjoner både om fortid og fremtid, er det store muligheter for å ta feil. Menneskelig adferd er så kompleks, og det er mange forhold som vi ikke har kontroll over, som kan få avgjørende betydning.

En sakkyndig bør isteden utrede ulike hypoteser uten å konkludere. Dermed kan de være en langt mer begrenset – men realistisk støtte for dommeren, men ikke mer enn det.

Kulturkollisjon

Mens jusen trenger klare svar, er psykologien et fag for tvil. Rettssystemet har behov for å redusere en komplisert virkelighet for å kunne treffe klare konklusjoner i en dom. Virkeligheten er den som har juridisk relevans. Psykologisk fagkunnskap vil som oftest komplisere virkeligheten ved introduksjon av flere nyanser og mangfold.

Relevante hypoteser testes for å øke forståelsen om menneskene som er involvert, uten at absolutte konklusjoner treffes. Det er få, eller ingen, absolutte sannheter i psykologien. Det blir et press på sakkyndige om å tilpasse seg de svarene en dommer har behov for, med andre ord å uttale seg med større sikkerhet enn man har dekning for..

De absolutte konklusjonene til sakkyndige bør være fraværende – uavhengig av hva dommere har behov for. Selv når advokater og dommere forsøker å presse den sakkyndige til å være mer tydelig, bør tvilen være rådende. Møtet mellom de to profesjonene, juristen og psykologen, innebærer en kulturkollisjon. Hvis man beveger seg inn på juristenes domene, er det en fare for at psykologen viker, og reduserer sin faglige integritet for å tilpasse seg systemet.

Observasjonene og intervjuene av partene i saken er den viktigste kunnskapskilden den sakkyndige bygger sin utredning på. Dette er partene klar over. Hvilke parter blir ikke påvirket av det? Både kontrollert manipulerende adferd og ukontrollert nervøsitet er heller regelen enn unntaket av hva sakkyndige møter. Det er tross alt en sak der mye står på spill og den sakkyndige gis en for stor makt til å påvirke utfallet av saken.

Hvor mye blir slike usikkerhetsfaktorer drøftet i utredningen? Observasjonene skjer ikke bare innenfor en kunstig ramme, de er i høyeste grad begrenset i tid. Er det takhøyde i utredningene for at det meste av partenes aktivitet er utenfor den sakkyndiges synsvidde? Er den aktivitet som den sakkyndige ser, representativ for hvem de ellers er? Min erfaring er at disse usikkerhetsfaktorene oftest er fraværende i sakkyndiges drøftelse.

Alternative hypoteser

I mine studier av sakkyndige utredninger finner jeg mange hypotese**bekreftende** utredninger, fremfor hypotese**utredende**. Med dette mener jeg at den sakkyndige blir argumenterende for sitt syn – det motsatte av å synliggjøre tvil. Systemets forventninger til at man skal konkludere kan føre til dette. Også egne forventninger til å innfri de tjenester man er betalt for kan spille inn. Dersom dommeren «premierer» å synliggjøre tvil, mer enn å etterspørre konklusjoner, kan det føre til at sakkyndige blir stimulert til å lete etter mulige andre forklaringer på partenes adferd.

Jeg vil gi ett eksempel på en gjenganger blant hypotesebekreftende sakkyndighetsutredninger:

En mor som er emosjonell under observasjon av den sakkyndige, blir betegnet med emosjonell ustabil personlighet. Konsekvensen er at den sakkyndige i sin utredning konkluderer med at hun ikke er like godt egnet som faren til å ta seg av barnet og omsorgen anbefales overført til ham.

Andre mulige hypoteser for å forstå morens emosjonelle væremåte er ikke drøftet. Den sakkyndige har kun sett moren ved tre møter. I tillegg har den sakkyndige fått mannens historie om at han er bekymret for sin ekspartners emosjonelle ustabilitet.

Tre alternative hypoteser burde vært utredet: Den ene er om det er den belastede situasjonen under rettssaken som gjør henne ustabil. Den andre er hennes utsagn om at mannen terroriserer henne når andre ikke er tilskuere, og at dette har gjort henne emosjonell. Den tredje er hvorvidt mannens historie om henne er et forsøk på manipulasjon av den sakkyndige eller representerer virkeligheten.

Det er vanskelig, for ikke å si umulig, å konkludere på disse fire mulige forståelsesmodellene. Den sakkyndiges oppgave burde være å synliggjøre argumentene for og mot de ulike alternativene, og overlate til dommeren å konkludere etter å ha hørt partsforklaringer, vitner og bevis i saken.

Manipulerende adferd

En særskilt utfordring møter sakkyndige når de ene parten utviser manipulerende adferd. Essensen i manipulerende adferd er at man presenterer en falsk og/eller usaklig virkelighet på en overbevisende måte, så andre tror på det.

Sakkyndige undervurderer, som vi alle gjør, at vi blir manipulert. Møter man en manipulerende part i begrenset tid, er det lett for denne å være skjerpet på hvordan man presenterer seg, og det er meget krevende å avsløre dette, selv hvis man er spesielt skolert i dette fenomenet.

Som ledd i de strategiske manøvrene, vil også den andre partens svake sider bli presentert helt ute av proporsjoner. I disse

sammenhenger glemmer mange sakkyndige at de må tenke alternativer: Er dette en sannferdig historie jeg blir presentert, eller er det løgn? Glemselens slør legger seg over sakkyndige nettopp fordi man er blitt emosjonelt bedøvet av en part som er dyktig til å presentere en røverhistorie på en måte som virker sannferdig.

Presentasjonen er så god at den sakkyndige får sympati med denne personen og tror på dennes historiefortelling. Det er sympatien som gjør at man ikke tenker alternative forståelser.

Det gode arbeidet

Historiefortellingen virker enda mer troverdig når den manipulerende parten har deltatt i aktiviteter som gir et skinn av godt samfunnsarbeid, som i realiteten er en beskyttende kappe for ikke å bli oppdaget.

Når mamma er klassens foreldrekontakt, er aktivt med på skoleturer og stiller opp frivillig i ulike aktiviteter i nabolaget, kan det være en genuint engasjert mor. Men det kan også være strategisk planlagt adferd for at andre skal gi en gode skussmål. Altfor ofte har jeg observert i foreldrekonflikter manipulasjonens skjulte hensikt om å ramme den andre forelderen. Barnet blir en brikke i dette spillet.

Den sakkyndige oppdager sørgelig ofte ikke dette spillet i den begrensede tid man har kontakt med partene. Foreldre som er villige til å bruke barnet som salderingspost i en konflikt, er ikke gode omsorgspersoner.

Absolutte konklusjoner

De absolutte konklusjonene til sakkyndige bør være fraværende – uavhengig av hva dommere har behov for. Selv når advokater og dommere forsøker å presse den sakkyndige til å være mer tydelig, bør tvilen være rådende.

Observasjonene og intervjuene av partene er den viktigste kunnskapskilden den sakkyndige bygger sin utredning på. Dette er partene klar over. Hvilke parter blir ikke påvirket av det? Både kontrollert manipulerende adferd og ukontrollert nervøsitet er heller regelen enn unntaket av hva sakkyndige møter.

Min erfaring er at disse usikkerhetsfaktorene oftest er fraværende i sakkyndiges drøftelse. Resultatet er faretruende nær: De uskyldige, voksne og barn, taper rettssaken fordi den sakkyndige ikke har avslørt det falske spillet og glemmer å uttrykke en tvil om hva som er den egentlige virkeligheten.

Å åpenlyst og ydmykt tvile seg frem i retning av å forstå virkeligheten må være den sakkyndiges oppgave. Det er det motsatte av å argumentere for ett syn.

Publisert: 15.apr. 2014 08:07

OM AFTENPOSTEN VITEN

Viten er Aftenpostens satsing på forskning og vitenskap, der forskere fra hele landet bidrar med artikler, debatt og essays.

Vil du bli Viten-forfatter? Vi søker forskere og akademikere innen alle fagfelt som vil skrive om egen forskning eller formidle aktuelt vitenskapsstoff.

Kontakt mina@aftenposten.no

OM FORFATTEREN:

Grethe Nordhelle er psykolog og advokat. Hun har tidligere arbeidet i 15 år som advokat med hovedvekt på familiesaker. Hun driver [egen klinikk i Oslo](#) og har erfaring som mekler, psykologisk rådgiver, terapeut, veileder og foredragsholder. Hun har i mange år vært førstelektor og fagansvarlig for tverrfaglig deltidsutdanning: Konfliktbehandling - ulike meklingsmetoder og ved psykologifaget ved Diakonhjemmet Høgskole.

Nordhelle har utgitt flere fagbøker, blant dem er *Mekling. Konfliktforståelse og konfliktbehandling* (2006), *Mekling II. Sentrale temaer i konfliktbehandling* (2007) og *Manipulasjon. Forståelse og behandling* (2009). *Angstens røtter. Eksistensiell forståelse og mestring* blir utgitt i slutten av april på Fagbokforlaget.

KILDER

Grethe Nordhelle (2009): «Manipulasjon. Forståelse og behandling». Gyldendal Akademisk

Grethe Nordhelle (2010): «Kritisk blikk på sakkyndigrollen i barnefordelingssaker». Tidsskrift for Norsk Psykologforening 8/10. Vol. 47

Grethe Nordhelle (2011): «Praktiseringen av sakkyndighetsarbeid i barnefordelingssaker – til barnas beste?» Tidsskrift for Familierett, arverett og barnevernsrettslige spørsmål. Nr. 3

Trude Haugli og Grethe Nordhelle (2014): «Sikker i sin sak? Om barn, sakkyndighet og rettssikkerhet.» Lov og Rett nr. 2.2014. s. 89–108.